

Výběrová bibliografie prací Thomase G. Pavela

- La Syntaxe narrative des tragédies de Corneille: Recherches et propositions.* Paris, Klincksieck, & Ottawa, Editions de l'Université d'Ottawa 1976.
- The Poetics of Plot: The Case of English Renaissance Drama.* Minneapolis, University of Minnesota Press („Theory and History of Literature”, vol. 18) 1985.
- Fictional Worlds.* Cambridge, MA, Harvard University Press 1986.
- The Spell of Language: Poststructuralism and Speculation.* Chicago, University of Chicago Press 1989.
- The Field of Language. A History of Structuralist Thought.* Oxford & New York, Basil Blackwell 1989.
- L'art de l'éloignement. Essai sur l'imaginaire classique.* Paris, Gallimard 1996.
- De Boarthes à Balzac: Fictions d'un critique et critiques d'une fiction.* (S. Claudem Bremondem.) Paris, Albin Michel 1998.
- La Pensée du roman.* Paris, Gallimard 2003.
- „Přinos Lubomíra Doležala současné literární vědě”. *Česká literatura* č. 9, 1997, s. 563—569.

Fikční entity

Thomas G. Pavel

Druhá kapitola *Kroniky Pickwickova klubu* začíná následovně:

Slunce, ten dochvilný sluha pro všechno, právě vyšlo a začalo rozsvěcovat ráno třináctého května roku tisícého osmáctého sedmého, když se jako druhé sluníčko ze spánku vytrhl pan Samuel Pickwick, proude rozvel okna ložnice a šel na svět pod sebou. Ulice Goswell Street měl u nohou, ulici Goswell Street měl po pravici — a kam až stačilo oko dohlédnout, Goswell Street se mu táhla i po levici: a protější strana Goswell Street byla přes cestu.¹

Čtenář v této pasáži zakouší dva protichůdné pocety. Na jedné straně si velmi dobře uvědomuje, že na rozdíl od slunce, o jehož skutečné existenci nelze pochybovat, pan Pickwick a většina osob a událostí popisovaných v románu neexistují a mimo stránky tohoto románu nikdy neexistovali. Na druhé straně pokud jednou Pickwickovu fikčnost připustíme, jasně vidíme, že události v románu mají jakousi vlastní realitu a čtenář může s příhodami a úvahami postav sympatizovat.

Aby filozofové zabývající se fikcí tento intuitivní rozpor vyřešili, vypracovali několik odpovědí, které odrážejí různé epistemologické postoje ke vztahům mezi realitou a fikcí. Někteří teoretikové vyzdvihují segregacionistický pohled, který chápe obsah fikčních textů jako čistou imaginaci bez pravdivostní hodnoty, jejich odpůrci přijímají toleranční, integracionistický názor a tvrdí, že mezi fikčními a nefikčními popisy aktuálního světa nelze nalézt žádné opravdové ontologické rozdíly. Obě tendence jsou ve filozofických debatách hojně zastoupené a pochopitelně skýtají dostatečný mezprostor pro střední cesty či smíšené postoje. Zatímco konzervativní segregacionista odmítá fikční diskurz ontologicky a předpokládá, že román je nepravdivý a nepravý, protože pan Pickwick neexistuje, nový segregacionistický postoj využívá teorie řečových aktů — navrhuje rozlišovat na základě odlišnosti mezi žánry diskurzu a tvrdí, že výše citovaná pasáž by dokládala specifická čtení či psaní proti líčení faktů. Integracionisté, zejména ty hlásící se ke konvencionalismu, zase může motivovat bezmezná důvěra v ontologickou závaznost fikčního diskurzu. Mohou se domnívat, že pan Pickwick se stěžejší existenci méně skutečné než slunce nebo Anglie roku 1827. Také zaujmají odlišné stanovisko k úvahám o textech, a když pokládají všechny texty za rovnocenné řízené arbitrárními pravidly, bourají rozdíly mezi beletrii a jinými typy diskurzu. Odborná publikace o Anglii počátku 19. století není tedy o nic důvěryhodnější než *Dickensova Kronika Pickwickova klubu*, protože každý text svým způsobem podává výklad světa.

Ať už se filozofové řadí mezi segregacionisty, integracionisty nebo ke střednímu proudu, často zkoumají beletrii jen nepřímou, mimochodem a ve vztahu k jiným teoretickým otázkám. V mnoha případech se jejich postoje k beletrii odvíjejí od filozofických zájmů, které s literárními zájmy naprosto nesouvisí. Abychom porozuměli hlavním bodům různých filozofických argumentů, může být tedy během následující diskuse užitečné trojí pojmové rozlišení. Měli bychom rozlišovat mezi *metafilozofickými* otázkami o fikčních entitách a pravdě, *demarkečními* otázkami, které se týkají možnosti vytváření ostrých hranic mezi beletrii a nefikčním textem (jak v teorii, tak v praxi), a *institucionálními* otázkami vztahujícími se k místu a roli beletrie jakožto kulturní instituce. Filozofové různých orientací neodpovídají na tyto tři soubory otázek jednotně. Segregacionistický postoj k demarkečním problémům se pojí s různými ontologickými volbami. Navíc ani ontologie, ani demarkeční postoj nemusí nutně určovat filozofův postoj k beletrii jako instituci. Přísný segregacionismus tradičně do určité míry zanedbával nepravé výroby fantazie, což ale nemusí být případ mnoha moderních segregacionistů, kteří mohou fikční entity odmítat a hledat pro ně vymezení, přestože stále věří, že beletrie v našich životech hraje důležitou roli. Pohled klasických segregacionistů je veden obavou rané analytické filozofie týkající se povahy jazyka a jeho sepestí se světem. Tento názor vznikl, když filozofie logiky a vědy vytyčila jako nejnepřátelivější úkoly vytvořit obrannou základnu proti neohegelovskému idealismu, a představuje jednoznačný příklon k ekonomii v ontologii a k normativnímu postoj v logice. Podle klasických segregacionistů neexistuje mimo reálný svět žádné diskurzivní univerzum. Existenci, která není predikátem, lze připsávat pouze předmětům reálného světa. Protože v praxi nabízí lingvistika mnoho případů, kdy se odkazuje k imaginárním předmětům (od mýtů k románům a od chybných vědeckých hypotéz k mnohomluvným filozofickým výkladům), musí být něco v nepořádku s naším jazykem, který umožňuje šířit *entia rationis* donekonečna. Analýza ne-odkazujících výrazů ukazuje, že se tyto výrazy tváří jako přesný popis, a jak ukazují následující příklady, nelze je lingvisticky odlišit od výrazů plně odkazujících:

- (1) Současný francouzský prezident je moudrý.
- (2) Současný francouzský král je moudrý.
- (3) Pan Pickwick je moudrý.

I přes lingvistickou podobnost obsahuje první věta, přinejmenším v roce 1986, odkaz ke skutečné postavě, zatímco druhá a třetí nikoliv. Bertrand Russell odkryl logickou strukturu těchto tří vět pomocí následujících parafrází:

- (4) Existuje jedna a právě jedna taková entita, že touto entitou je současný francouzský prezident, a ať je současný francouzský prezident kdokoliv, je moudrý.
- (5) Existuje jedna a právě jedna taková entita, že touto entitou je současný francouzský král, a ať je současný francouzský král kdokoliv, je moudrý.
- (6) Existuje jedna a právě jedna taková entita, že touto entitou je pan Pickwick, a ať je pan Pickwick kdokoliv, je moudrý.

Každá z těchto vět je brána jako konjunkce, která zaprvé tvrdí, že existuje jedna a právě jedna entita mající tu vlastnost, že je francouzský prezident, král té země nebo pan Pickwick, a zadruhé, že ta dotyčná entita je moudrá. Abychom dosáhli pravdivosti první části každé věty, musíme v každém případě zajistit, že je opravdu jedna a právě jedna entita vykazující zmíněnou vlastnost. Jinými slovy, pokud tuto entitu hledáme, musíme prozkoumat svět. Uvažujeme-li úsek světa v roce 1986, výsledkem hledání bude muž jménem François Mitterand pro větu (4) a žádná entita pro zbývající dvě věty. Pokud hledání rozšíříme na čtyřtříměsíční časoprostorové kontinuum, najdeme navíc řadu bytostí, které se těší vlastnosti, že jsou „současný francouzský král”. Nicméně ať hledáme sebepečlivěji, nikdy nenarazíme na entitu, která má vlastnost, že je pan Pickwick. Ukazuje se, že věta je nepravdivá, ještě než můžeme uvažovat o její druhé části. Jako konjunkce, jejížž první část je nepravdivá, jsou tvrzení o fikčních

entitách podle Russella nepravdivá, a to nezávisle na jejich predikčním obsahu, jedno-
duše kvůli povaze své logické struktury.²

Russellova odpověď na metafyzickou otázku se skládá z upřesnění ontologického statusu
neexistenčních individuí a z důkazu, že tvrzení o takových individuích jsou logicky
nepravdivá. Aniž by přímo narážel na demarkační problém, vylučuje ve svém postoji
tvrzení o fikčních entitách z oblasti pravdivých promluv, což implikuje, že sémantika
fikčních stojí na okraji filozofického bádání. Jeho postoj vede nutně k negativní odpo-
vědi na institucionální otázku, protože Russell — jako většina vzdělaných lidí — nepo-
pírá beletrii jakožto instituci ani její roli v životě. Nicméně jeho filozofie poskytuje pro
výzkum sémantiky v beletrii malou podporu. A ne náhodou musejí literární vědci, kteří
se pokoušejí vypořádat s russellovským segregacionismem, vymýšlet všemožné způsoby,
jak vysvětlit fikční tvrzení z nekognitivního hlediska. Napadne nás Richardsova „emotivní“
teorie literatury.³

Mimě odlišný segregacionistický přístup uvažuje řečovou situaci. Zasadíme-li do kon-
textu věty „Současný francouzský král je moudry“, může být pravdivá, pokud ji vysloví
poddany Jindřicha IV, nepravdivá, pokud ji vysloví současník Karla IX., a nepravdivá,
pokud bude pronesena v současné francouzské republice. Tento přístup, který má původ
v Strawsonově kritice russellovské analýzy,⁴ počítá s pravdivostními mezerami a nesprá-
vnými tvrzeními, a tudíž nedobrovolně vede k ještě vyhraněnějšímu oddělení fikčních
a nefikčních tvrzení. Protože zatímco Russell připsalje beletrii pravdivostní hodnotu „ne-
pravda“, a beletrie si tudíž podle něj zachovává jistou minimální logickou věrohodnost,
podle Strawsona spadají fikční tvrzení do kategorie trvale nesprávných vět. Podle této
analýzy věta „Současný francouzský král je moudry“ dosahuje (přinejmenším za času
monarchie) toho logického rysu, že má pravdivostní hodnotu. Proti tomu „Pan Pickwick
je moudry“ se nikdy nevypořádá s obsaženou nesprávností.

Ačkoliv se Strawsonovy eseje primárně na fikční entity nesusostředí, není těžké objevit
jejich důsledky pro teorii fikce, jak dokládá raný esej Gilberta Rylea,⁵ který zaujímá detail-
něji propracované podobné stanovisko a konkrétněji směřuje k imaginárním předmetům.
Ryle si všiml, že propozice o panu Pickwickovi, přinejmenším ty, které najdeme v *Kronice
Pickwickova klubu*, obsahují pojmenovací termín a soubor predikátů. Ale některé výrazy
a věty jednoduše vypadají jako pojmenování, třebaže pojmenováními nejsou a neměly
by tak být chápány. „Když Dickens říká ‚Pan Pickwick nosil golfky‘, vlastní jméno jako
by někoho pojmenovávalo. Pokud se ale někdo nejmenoval ‚pan Pickwick‘, propozice
nemůže být, pokud jde o muže jménem Pickwick, pravdivá ani nepravdivá. Protože
nikdo toho jména neexistoval. A v tom případě propozice ve skutečnosti není o nikom.“⁶
Vzhledem k tomu, že fikční tvrzení obsahují pseudo-pojmenování, nejsou pravdivá či
nepravdivá v běžném, nemezaficálním významu. A protože fikční jména nemají deno-
táty a fikční tvrzení, která je obsahují, postrádají pravdivostní hodnotu, „nic není pone-
cháno jako metafyzické reziduum, aby se zabýdlo v ontologické zemi nikoho.“⁷

Segregacionistický postoj pochopíme lépe, vezmeme-li v úvahu, že Russell vytvořil
teorii popísl pro specifické filozofické potřeby a v době, kdy se nad jazykem vyža-
dovala pevná kontrola. Ztá se, že udržet takovou kontrolu je nepostradatelné pro ob-
lasti a období, ve kterých se musí zachovat smysl pro zodpovědnost, jako tomu bylo
např. — podle rozšířeného názoru — na přelomu století ve filozofii matematiky, v logice
a v přírodních vědách. Avšak kritéria a omezení, která lze na tyto situace aplikovat,
se nemusí hodit pro všechny oblasti bádání. Zejména požadavky estetiky a poezie
mohou být podstatně méně striktní než ve filozofii matematiky a v přírodních vědách
čtenář obvyklejné uznává, že pan Pickwick neoznačuje obyvatele reálného světa, obha-
jovat fikční entity by bylo ztrátou energie, přinejmenším pokud by se diskuse soustředila
na témata estetiky a poezie. Když se zabýváme vědeckým pojetím, můžeme neexis-
tující entity právem vyloučit, nicméně poetika fikce potřebuje techniku, jak takové entity
představit. Záměr poetiky fikce nemůže sestávat z očištění jazyka a ontologie — právě
naopak, poetika musí vzít v úvahu nerozříděné lingvistické postupy a vyvářet odpo-
ovídající deskriptivní modely, které by nám pomohly porozumět tomu, co se odehrává,
když používáme fikční tvrzení. Rylesovo uspokojení, že se s imaginárními postavami

vypočítal a nezanechal nic jako „metafyzické reziduum, které by se zabýdlo v on-
tologické zemi nikoho“, není oprávněné. A to proto, že si badatelé mohou v závislosti
na svých prioritách a zájmech přisvojit dva odlišné přístupy. Na jed-
né straně mohou zvolit externí přístup, který uvádí fikci do vztahu s obecnější teorií
existence a pravdy. Protože v takovém případě by převládala ontologie nefikčního světa,
fikční jména by postrádala denotáty, fikční tvrzení by byla nepravdivá nebo nesprávná
a potvrdí by se metafyzický segregacionismus. Na druhé straně je možný interní pří-
stup, který si až tak neklade za cíl srovnávat fikční entity a tvrzení s jejich nefikčními
protějšky (protože by srovnání tohoto typu muselo očividně připustit prázdnotu fikč-
ních jmen a nepravdivost nebo nepravost tvrzení o nich), jako spíše vytvoření mode-
lu, který představuje uživatelsko porozumění literární fikci, když do ní vkročí a víceméně
ziráčí kontakt s nefikčním světem. Interní přístup by se samozřejmě neměl vyhýbat
prozkoumání Ryleovy země nikoho ani poskytování odpovídajícího přísázení pro entity,
které ji putují.

Pokud se podíváme na demarkační problém bez ohledu na ryze metafyzické vztahy,
musíme poznamenat, že i když by externí přístup byl snad ospravedlnitelný pro vytvoření
ostrého teoretického rozlišení mezi fikčními a nefikčními tvrzeními, detailně definované
hranice mezi těmito dvěma druhy tvrzení neodpovídají naší intuici, pokud se zabýváme
specifickými fikčními texty z interního pohledu. Když čteme *Kroniku Pickwickova klubu*,
ztá se nám pan Pickwick méně reálný než slunce nad ulicí Goswell? Je ve *Vojně a míru*
Nataša méně reálná než Napoleon? Fikční texty se těší jisté diskurzivní jednotě — pro
čtenáře nejsou světy, které popisují, rozděleny nutně podle line fikční/reálné.

Podobné obětivity, zejména pokud jde o ekonomii interního přístupu, je zvyk logických
atomistů považovat fikční text za soubor vět, z nichž každá sama o sobě odpovídá za
svůj logický status a pravdivostní hodnotu. V jedné charakteristické pasáži Ryle tvrdí:

*O kom nebo o čem jsou propozice, které čtenáři předkládají, když říkají: „Pan Pick-
wick nenavštívil Oxford? Jejich propozice jsou jednoznačné o knize nebo to jsou
propozice otištěné na stránkách knihy. Zkráceně tak říkají: „Žádá věta v knize
někřá ani neimplikuje, že pan Pickwick navštívil Oxford.“ To dokazuje i fakt, že
ve sporných případech se odpověď hledá tak, že se prostě přečte.“*

V hnutí, které vychází ze strukturalistického principu uzavřenosti textu, se kniha
zतोžňuje s větami vytýčenými na stránkách. To ale neodpovídá počtu většiny spisova-
telů a čtenářů, kteří si spíše než otázku, zda pan Pickwick navštívil Oxford, budou klást
řekněme otázku, zda je pan Pickwick nesnesitelný, štědrý, nepozorný nebo tvrdohlavý
či zda je otec Sama Wellera milý pan, nebo nesnesitelný misogyn. Na takové otázky,
které patří mezi ty nejjednodušší, jež může čtenář nebo vědec vznést, nelze prostě
odpovědět jen po prozkoumání propozic otištěných na stránkách knihy. Musíme dovo-
zovat, vztahovat pasáže v knize k mimotextovým kulturním a faktickým systémům.
Komplexnější interpretace literárních textů se pochopitelně spojují se soubory tistěných
propozic ještě nesnadněji.

Literární texty (jako většina neformálních souborů vět) stejně jako konverzace, novi-
nové články, výpovědi očitých svědků, historická díla, životopisy slavných, mýty či literární
věda disponují vlastnosti, která může logiky uvést do rozpaků, ale která se bezpochyby
komunikiv jnému bude zdát přirozená: pravda literárních textů jako celek se zpětně
nedefinuje j pravdy jednotlivých vět, které texty vytvářejí. Celková pravda se jednoduše
neodvozuje z místní pravdivosti hodnovy vět přítomných v textu. Výřečnou Nelsonovu
biografii můžeme veckou považovat za pravdivou, i když v ní objevíme několik faktických
chyb. Podobně obvykle pokládáme za pravdivé výpovědi očitých svědků, a to i přes
několik nesprávných detailů. Mimoto může mít text víc než jednu úroveň významu.
Mýtus nebo alegorický text skládající se především, či dokonce výlučně z nepravdi-
vých vět můžeme nicméně považovat za alegoricky pravdivý jako celek. Nemá tedy
smysl vyvářet postupy pro ohodnocení pravdy nebo nepravdy izolovaných fikčních vět,
protože jejich mikro-pravdivostní hodnota nemusí mít žádný vliv na makro-pravdivostní
hodnotu rozsáhlejších úseků textu nebo na text jako celek.

Teorie řečových aktů v beletrii

Pružnost dodává klasičkému segregacionismu pojem kontext užití, který představil Strawson. Následující vývoj teorie řečových aktů se postaral o systematické uvážení o pragmatických faktorech při lingvistické výměně a poskytl segregacionistům nový teoretický systém pro oddělení fikčního diskurzu od faktických tvrzení.

Úspěch teorie řečových aktů podpořil kontakty mezi analytickou filozofií a literární vědou, stimuloval úvahy o definici literatury a literárních žánrů, značně přispěl k analýzám poezie a dramatu a posloužil jako základ pro sémiotický přístup k beletrii.⁹ Jeden z prvních pokusů aplikovat pojmy z teorie řečových aktů v teorii literatury představil Richard Ohmann, který hledal netriviální definici literatury.¹⁰ Ohmannův argument vykazuje zájmovou smikturnu, kterou nacházíme často při aplikaci formálních modelů na literární fenomény. Tento druh argumentace, který bych nazval selháním modelu, se skládá ze tří operací: zaprvé se tvrdí, že literatura je podřídnou obecnějšího pole; zadruhé se vykládá model tohoto pole; zatřetí se ukazuje, že literární fenomény nemohou být uspokojivě zahrnuty do oblasti vymezené distinktivními znaky nabízenými modelem. Selhání tohoto modelu by nám o literatuře mělo sdělit něco významného. Ohmann tvrdí, že literatura je verbální snaha, a proto by pro literární diskurz měl být také relevantní Austinův model řečových aktů. Nicméně když uvažujeme o literatuře, nelze Austinovy kategorie aplikovat. Následkem toho „literární dílo je diskurz, jehož věty postrádají ilokuční síly, které by se k nim běžně pojily. Jejich ilokuční síla je mimetická.“¹¹ Ve stejném stylu tvrdí Barbara Herrnsteinová-Smithová, že beletrie nezaplňuje jen další mezeru v typologii řečových aktů, ale zahrnuje celou škálu řečových aktů se změnami v předznamenání: fikční texty sestávají ze zastoupených řečových aktů.¹²

Důkaz selháním modelu stejně jako myšlenka, že beletrie dokládá druh řečového aktu, který se nehodí do obvyklé škály, hraje důležitou roli v teorii fikčního diskurzu, jak ji předložil John Searle a nezávisle na něm Gottfried Gabriel. Dokud tyto dva filozofy zkoumají, zda autor, který píše věty fikčního textu, vyvrátí tvrzení, která mohou být pravdivá nebo nepravdivá, opírá se diskuse o metafyzický problém. Ale hlavní snaha Searlových a Gabriellových úvah se vztahuje k problému demarkacím. Oba se snaží vymezit ostré teoretické rozlišení mezi fikčním a nefikčním diskurzem a vycházejí přitom z předpokladu, že fikční diskurz je typ výpovědi a že odkazování se odehrává jen ve vztahu ke správným výpovědím. Poté, co oba autoři omezují diskursi na kladná tvrzení, navrhuji soubor podmínek, které řídí správnost těchto výpovědí:

- 1) Podstatná podmínka: Mluvíci se zavazuje k pravdivosti svého tvrzení. Zatímco Searle závazek nedefinuje, Gabriel vyžaduje, aby mluvčí přijímal následky své výpovědi. Nicméně uvidíme, že tato podmínka je přehnaně přísá.
- 2) Podmínka připravenosti: Mluvíci musí být s to obhájit pravdivost svého tvrzení. Gabriel tuto podmínku nazývá „podmínkou argumentace“.
- 3) Propozice vyjádřené tvrzením nesmí být pro účastníky komunikační situace očividně pravdivé. Toto je podmínka zdvořilosti, která značně připomíná Griceovu maximu kvantitativní.
- 4) Podmínka upřímnosti: Podle Searla se musí mluvčí zavázat, že věří v pravdivost vyjádřené propozice. Rozdíl mezi 1) a 4) je dejme tomu v logickém závazku pravdivosti tvrzení a v morálním závazku věřit jeho obsah.

Oba autoři pak tvrdí, že ve fikčním diskurzu se tyto podmínky nerespektují. Nemáme důvod věřit, že se Dickens cítil zavázaný k pravdivosti většiny vět v *Kronice Pickwickova klubu* nebo že jim skutečně věří. Spisovatel bývá málokdy s to obhájit pravdu svých tvrzení nebo přijmout následky svých fikčních výpovědí. Searle tvrdí, že ve skutečnosti autor romanu pouze předstírá, že vyvrátí tvrzení, aniž by je opravou tvořil. I když je toto předstírání slabé, protože jeho cílem není klamat, vymyká se fikční tvrzení třídě výpovědí vytvářejících tvrzení. Nicméně vážná tvrzení se mohou skrývat za předstíranými řečovými akty, ne nepodobným způsobem, jakým nepřímé řečové akty implikují ty pravé.¹³ Věta jako „Můžeš mi podat slůž?“ také znamená „Prosím, podej mi slůž“. Podobně z *Anní Kareninové* vyplývá, jak je snatek rozumný, skrývá se to nepřímou za předstíranými tvrzeními románů.

Jeden ze zajímavých aspektů searlovsko-gabriellových úvah spočívá v posunu důrazu o beletrii na její pragmatické rysy. Zatímco v russellovském systému se staví na ontologických a logických základech, teorie řečových aktů odvozuje fikčnost z lingvistického postoje mluvčích, a jelikož v něm může být prakticky každá věta nebo selvkence pronesena jako pouhý klam, zdá se, že Searlovy a Gabriellovy úvahy odsouvají existenci specifického fikčního diskurzu do pozadí. Z různých historických důvodů skutečně čteme mnoho textů jako fikční, a tak nepřítomnost Searlových a Gabriellových přístupů (Nicméně Walton správně poukázal na to, že v definici beletrie lze jen s obtížemi přijmout jejich důraz na roli mluvčích, neboť čteme-li skutečně „seriozní“ text jako fikci, nehraje autorský záměr žádnou roli.) Navíc jejich užití klamu má výhodu v tom, že strhá pozornost na hravou stránku fikčního diskurzu. Trvájí tak na tom, že beletrie je spíše zornost než pouhý seznam zvláštních vět. Presto segregacionistické argumenty nepostrádají problémy: můžeme pochytovat o korektnosti pravidel pro tvrzení, o pojetí mluvčích jako původce fikčního diskurzu a o samotném pojetí klamu ve vztahu k beletrii.

Protože podmínky pro tvrzení byly vytvořeny jako idealizace objasňující obvyklé nebo vážné užití jazyka, mají sklon opomíjet to, co Austin nazývá „parazitním“ či „oslabeným“ užitím. Aby mohli mluvčí svědomitě sledovat podmínku upřímnosti, musí rozvíjet své tvrzení přesvědčení. Jelikož ale lingvistická kompetence umožňuje mluvčím vyslovit astronomicky zavratný počet tvrzení, musí mít upřímní mluvčí sadu propozic, ve které astronomicky zavratný rychle vybrat pro každou pozitivní výpověď odpovídající větu, která spadá do té sady, již považuje za pravdivou. Když mluvčí pronese větu, aparát se automaticky aktivuje: pokud je výsledek podrobného zkoumání sady vět, které mluvčí ráč v hledání odpovídající věty nespěje, je mluvčí neupřímný.

Avšak disponují skuteční mluvčí něčím jako sadou propozic, potenciálně spjatých s dalšími dovozováními, v jejichž pravdivosti věří? Naopak, obrázek vytvořený na základě skutečných situací naznačuje, že více či méně věříme omezenému počtu propozic, aniž bychom věděli, zda věříme v jejich důsledky či nikoli, a u velkého počtu propozic jednoduše v žádném významném slova smyslu nevíme, zda v jejich pravdivosti věříme, nebo ne. V mnoha případech pronášíme věty, o kterých se domníváme, že v ně věříme, avšak ve skutečnosti na těchto větech nevíme z přesvědčení, ale jiných důvodů. Můžeme např. jen odhazovat člověka, od kterého jsme tyto věty slyšeli. Mohu s přesvědčením vyslovit věty jako

(5) Nejlepší místo pro dovolenou v Německu je Baden-Baden.

(6) Váššinu Shakespeareových her napsala jeho žena.

aniž bych vážně prozkoumal jejich obsah. Mohou to být veřejně šířené názory mého přítele Glossa a já cítím, že mám právo považovat je za vlastní — možná jako cestu, jak mu projevit svou náklonnost.

Pokud stanovíme idealizovanou podmínku, že se mluvčí zavazuje k pravdivosti svého tvrzení, žádáme od něj, aby v jeho pravdivosti věřil zcela, nebo jsme ochotni připustit jen povrchní souhlas s jeho vlastními výroky? Má jeho přesvědčení o pravdivosti trvat déle, nebo se spokojíme s přesvědčením trvajícím po stejnou dobu jako výpověď, kterou považuje za pravdivou? Mělo by toto přesvědčení probíhat zároveň s výpovědí, nebo může tvrzení předcházet či následovat?

Tyto otázky nejsou nesprávné, jsou navozeny prostou odlišností mezi idealizací a realizací. Filozofové vehementně diskutují o jistotě našeho vědění a přesvědčení, když berou v úvahu proporcovanější kritéria než jen oddání se víře v pravdivost věty. H. H. Price rozlišoval *presvědčení* a *absolutní přesvědčení*. A. D. Woozley a Alan White vystupují proti psychologizování vědění, když reagují na předpoklad Normana Malcolma, že být přesvědčený o vědění je nutný rys vědění, a zastávají se oddělování jistoty od vědění. Takové oddělení se týká i přesvědčení: Price doporučuje názorně rozlišit vlastní *presvědčení*, charakterizované jako souhlas na základě důkazu, a *prosté přijetí* nebo *považování za samozřejmé*, což popisuje jako „nepromyšlenou nepřítomnost

Podíváme se nyní na pojetí klamu. Tvrdím totiž, že se rozdíl mezi předstíraným a pravým aktem v beletrii často stírá. Představme si vystoupení mima, který předvádí kněze a diváckým žhámá. Je to požeňání skutečné? Jistěže ne, pokud tento akt nepře-kročí hranice normalnosti a pokud herec i publikum scénu správně interpretují. Ale zkusme předpokládat, že k hereckému ztvárnění dojde v království, kde krutý tyran postavil viru navzdory lidu mimo zákon. Zavřel kostely, kněze nechal uvěznit a pravo- věrně mučit. Zahájil tažení proti stárému náboženství, takže každý umělecký počin musí obsahovat něco protináboženského. I náš mim dostal za úkol zakomponovat do repertoáru parodii na kněžská gesta. On je ale jako většina obyvatel hluboce věřící. Nemůže se sice tomuto rouhání vyhnout, ale rozhodne se ho mírně přetvořit a lid nenápadně upozornout. Divákům byl tak dlouho odepřen náboženský obřad, že i pouhé napodobení důsledně zakázaných gest je výburcuje. Kromě toho je v této společnosti bez kněží obraz kněze natolik posvátný, že publikum instinktivně pomine parodické rysy protináboženského aktu. Tak se mim uprostřed představení obrátí na diváky a s vý-razem svíce jim pomalu a s lavičností požeňá. Šál prokřesne obřast. Nikdo nepochybuje o pravosti tohoto požeňání. Ani těch pár cenzorů, kteří na představení dohlížejí, ne. Druhý den je mim zatčen a popraven.¹⁸

Bylo to požeňání skutečné? Nebo šlo o sebeklam davu očarovaného šikovným klu- nem? Odivné nebyly splněny náležité podmínky pro posvátná gesta, nicméně komunita má právo se spontánně vzít všech těchto konvencí, přijmout výjimečné podání a dovo- lit, aby se předstíraní stalo stejně účinným jako skutečnost atd.

Nebo si představme mladíka, jak se chladnokrevně snaží svést kamarádovu manželku a předstírá, že je do ní bláznivě zamilovaný. Dejme tomu, že nejprve narazí na odpor, což jenom roznítl jeho touhu uspět, dvoří se ještě neodbytněji a sveršep předstírá při- pasti. Věta „Miluju tě“, kterou nik často říká, když klamal, se může stát pravdivou a role, kterou hrál, může nyní představitovat skutečnou city.¹⁹

Zvažme méně dramatický případ. Čtenář *Kroniky Pickwickova klubu* se líbila výše citovaná pasáž, pak přejde k Pickwickovým střízlostem na ulici Goswell:

Tak omezení [...] je rozhled těch myslitelů, kteří se spokojí pozorováním jeví,

že lež před nimi jako na dlani, a nehledají pravdy, které se skrývají za nimi.

Stejně dobře bych se mohl i já spokojit s tím, že bych věčně hleděl na Goswell

Street a neučil ani jediný pokus proniknout do skrytých končin, které jí ze všech stran obklopují.²⁰

Dejme tomu, že náš čtenář, který není právě ve styku se seriózní literaturou, pova- žuje Pickwickovy myšlenky za upřímné povznášející a jejich vlivem mění svůj pohled na věci. A není tato nově získaná moudrost skutečná? Obecněji řečeno, jak se můžeme rozhodnout, která z kulturních a symbolických poselství přimášených v beletrii jsou sku- tečná a která jsou předstíraná? Searle si byl těchto pouhých vědom, když rozlišoval mezi fikčními tvrzeními a pravými tvrzeními, která spisovatel do příběhu vložil:

Vezměme slavný příklad — Tolstého Anna Kareninová začíná: „Všechny šťastné rodiny jsou si podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná po svém.“ Třídím,

že nejde o fikční, ale vážnou výpověď. Tuto je pravé tvrzení.²¹

Bohužel však spisovatelé ne vždy vyslovují své poselství přímočaře. Důležité gno- mické pasáže vkládají do úst svým postavám (je *raisonneur* ve francouzských klasic- kých komediích), jindy postavy ukazují svou vlastní moudrost, která se z autorova pohledu může jevit jako fikční, ale která i přesto oslovuje čtenáře a značně přispívá k jejich poučení. Pickwickovy úvahy vyznačují tento typ fikční bystrosti a předjímají tech- niku, kterou později v odlišném kontextu rozvine Thomas Mann a Robert Musil. Do stejné skupiny účinků jako Pickwickovy důstojné myšlenky spadá se svou nevyčerpá- telnou gnomickou energií Settembrini a Naphta z *Kouzelného vrchu* či Arnelim z *Může bez vlastnosti*. Odbočky Settembrinhalho, Naphty, Arnelima či Pickwicka bezpochyby

nesouhlasí.¹⁴ Vyzadujeme od mluvčích důsledně, aby věřili, že jejich věty jsou prav- divé? Kdyby jejich život závisel na omdlnutí těchto vět, dovolili bychom jim se jich později zříct? Co když si mluvčí, jako tolik postav u Thomase Manna, prostě pohrá- vají s myšlenkou, že svým větám skutečně věří, ale na otázku „Skutečně tomu věří- te?“ odpoví: „Nevim. Říkají to moji přátelé“ nebo „Čet jsem to v novinách“ či „Říkali to v televizi“.

Náš upřímnost vykazuje méně věrnosti tvrzení než loajalitu přátelům, zdrojům a so- cialní skupině, která toto tvrzení šíří. Hilary Putnam poukázal na fakt, že svůj jazyk a vztah mezi ním a realitou ovládá kolektivně daná komunita.¹⁵ Člen takové komunity jako jedinec nemusí plně zvládnout užít termínů jako *jlím*, *gnóze* nebo *vikodlak* v tom smyslu, že nemusí znát prostředky k určení toho, zda je daný předmet *jlím*, *gnóze* nebo *vikodlak*. Podle Putnama můžeme nicméně takové termíny užívat na základě společenské dělby lingvistické práce. Nevzdálanec může *k jilmům*, *gnózi* nebo *vikodla- kům* odkazovat za předpokladu, že odborníci na *jlím*, *gnózi* a *vikodlaky*, kteří mohou poskytnout všechny důležité informace, pokud by potřeba přesnějšího zkoumání tvr- zení o uvedených entitách vznikla, v komunitě jsou. To ale znamená, že pro vyvrátení tvrzení potřebujeme méně oddanosti pravdě jednotlivých tvrzení než epistemologické věrnosti lingvistickým praktikám dané komunity.

Co bylo řečeno o upřímnosti, lze dokonce ještě lépe aplikovat na podmínku přípra- venosti a na podstatnou podmínku. Jak můžeme od našich nespolehlivých mluvčích žádat, aby hájili pravdivost svých výpovědí nebo přijali jejich důsledky? Od mluvčích, kteří jsou při účasti upřímní, bychom neměli čekat, že budou bránit pravdivost většiny svých výpovědí jinak než odkazem na komunitu nebo že budou lned s to přijmout důsledky toho, co říkají. Každý z nás nedisponuje vlastnostmi, jako je upřímnost a schop- nost pít se o tvrzení, a každý není připravený přijmout důsledky tvrzení až na několik málo vět. Častěji se chovame, jako bychom se částečně vzdali lingvistických závazků. Nepotřebujeme tyto závazky vždycky svědomitě plnit, protože kdykoliv se nám to nepovede, podporí nás komunita.

Ale pokud je tomu tak, je obtížně udržet samo pojetí mluvčího jako jedinečného původce a pána svých výpovědí. Současné lingvistické pojetí ideálního mluvčího, který se těší propracované lingvistické kompetenci, ovládá syntax, významy slov i podmínky řečových aktů jako přesvědčení a předpoklad, představuje moderní odnož kartezianské- ho subjektu, strnulého pána, jenž má plně pod kontrolou svůj vnitřní prostor. Poslední dobou tuto koncepci značně podlomila kritika z různých stran včetně Lacanovy psycho- logie, Derridova útoku proti prezentačnímu pojetí evidence či dekonstruktivistické odmít- nutí kontroly významu. Není bez zajímavosti, že ke stejnému závěru dospěl Putnam vycházející z analytické filozofie a zabývající se především přesně vymezeným, transpa- rentním jazykem: pokud vnímáme jednotlivého mluvčího jako člena lingvistické komu- nity, která z velké části zajišťuje jeho výpověď, připadá nám tento mluvčí mnohem méně zodpovědný za své výpovědi, než tvrdí kartezianská tradice.¹⁶

Každopádně najdeme jen velmi málo oblastí, kde se pojetí mluvčího jako subjektu hodí méně než u literárních výpovědí. Teoretikové v oblasti řečových aktů opomíjejí trvalý odkaz vypravěčů, bardů, básníků a spisovatelů, kteří tak často zmiňují cizí řečovou zkušnost jako ústřední stránku básnické tvorby. Možná se tedy mýza stane vyčpě- lým symbolem, spis zesmšňovaným než skutečně používaným, nicméně odkaz na mýzu má k nepravosti daleko. Stejně jako se většec spoléhá na boha, představuje pro básníky odkaz na mýzu, inspiraci, na diktát podvědomí způsob, jak zmínit určitý typ řeči, kdy se mluvčí vyjadřuje hlasem, který není tak docela jeho.

Takovou zkušnost popisuje Platon v dialogu *Ión*. Snad ale v tomto kontextu vůbec není třeba odvolávat se na básnické výlevy nadšení. Abychom ukázali, že se kartezianský obraz typického mluvčího, který má svůj hlas pevně pod kontrolou, nehodí do literární tvorby, postačí, uvážíme-li komplexnost a nezachytitelnost původního hlasu v literárním diskursu.¹⁷ Spisovatel jako individualita, autorský hlas, vypravěč, ať už společlivý nebo nikoliv, hlasy postav odlíšené od sebe nebo víceméně promíchávané, to vše podkopává jakýkoliv pokus hodnotit beletrii, jako by měla jen jednoho dokonale individualizova- něho tvůrce.

noc je na lidském jazyku podivně a ohromující, že vůbec beletrii umožňuje.²³ Náštestí se ukazuje, že defektnost ve fikčním diskurzu nepředstavuje morální zlo, autor nemá v úmyslu klamat, jen se oddává tomu, co musíme považovat za okrajovou, jinou činnost, pochopitelnou jen tehdy, když ji ovládají druhotné sady konvence, které působí proti stanoveným podmiňkám normalnosti.

Pokud se ale na beletrii podíváme z integracionistického pohledu, není to už anomálie, kterou okrajové přijímá upřimě, ale tolerantní řečová komunita. Z této výhodné perspektivy referenční chování spolu s tím, že jsme ke konvenčním vzorům, zahrnuje i tvůrčí, riskantní stránku. Normální a okrajové odkazovací praktiky spadají do stejného kontinua a mají mnoho shodných rysů. Za poněkud nadsazeného předpokladu, že existuje komunita, kde platí axiom existence, a kde tedy jinými slovy můžeme odkazovat jen k tomu, co existuje, nepředstavuje tento axiom nic víc než normativní ustrnutí určitých referenčních praktik. „Okrajové“ referenční praktiky jako mýtus nebo beletrie představují novátorskou stranu odkazovacího procesu a jsou chápány jako okrajové jen v kontrastu k jistým kulturně determinovaným ustrnutím v normalnosti.

Meinongovské teorie

Pokud převedeme problematiku fikční existence z ontologie do domény diskurzu, zůstává teorie řečových aktů slučitelná s russellovským ortodoxním názorem a obejde se bez neexistenčních entit ve své ontologii. V posledních letech vidíme rostoucí nespokojenost s russellovskými systémy, nespokojenost, která vyústila v hledání alternativních, bohatších ontologií. Znovu vzbudila zájem Meinongova teorie předmětů, na kterou se zaměřil jeden z hlavních Russellových útoků.²⁴ Alexius Meinong, zastáncí ontologické tolerance, předpokládal, že se každý předmět skládá ze souboru vlastností, a proto můžeme definici předmětu rozšířit o předpoklad, že každému souboru vlastností odpovídá předmět, ať už existentní či nikoliv. Souboru vlastností (zlatost, horovitost) odpovídá kvalifikuje jako předmět. Některé soubory vlastností jsou takové, že korelované předměty jsou nemožné: souboru rysů obsahujících jak hranatost, tak kulatost by odpovídal nemožný hranatý kruh. Ale nemožnost aktuální existence nebrání hranatému kruhu, aby byl podle meinongovské teorie předmětem. Přesto musí soubor vlastností vztahující se k předmětu určitě omezení respektovat. Z Meinonga vychází Terence Parsons, který rozlišuje mezi jádrovou vlastností jako „zlatost“, „horovitost“, „lidskost“, „defektivnost“ atd. a *mimojádrovými* vlastnostmi, které zahrnují vlastnosti ontologické („existuje“, „je mytický“), modální („je možný“, „je nemožný“), intencionální („o kterém uvažuje Meinong“, „uctívají Řekové“) a technické vlastnosti („je kompletní“). Parsons omezuje meinongovské předměty na soubory jádrových vlastností a rezervuje mimojádrové rysy pro popis různých uspořádání světa, v nichž jsou meinongovské předměty zahrnuty. Pak tedy můžeme zlaté hoře jakožto předmětu s jádrovými vlastnostmi „zlatost“ a „horovitost“ přisoudit mimojádrové vlastnosti jako „neexistuje“, „je fikční“, „je možná“, „uvažuje o ní Meinong“.

V Parsonsových úvahách mají fikční předměty všechny jádrové vlastnosti, které jim naivně připisujeme, ale disponují těmito vlastnostmi jen v románu či textu, do kterého patří, a příslušnost k textu je mimojádrová vlastnost. Místo aby tato teorie odebrala fikčním entitám ontologické právo být předmětem, dává jim dvojitý status: jádrové vlastnosti popisují vlastnosti fikčních předmětů v beletrii, zatímco nejádrové je bezpečně drží mimo reálný svět. Pan Pickwick je jádrové Angličan, starý mládenec a pozorovatel životních podminek a mimojádrové postava v Dickensově románu.

Nicméně reálný svět nemůžeme držet mimo fikční texty: literární teoretikové se často požívají s tím, co John Woods nazývá „smíšené věty“. Smíšené věty slučují reálné a fikční elementy. Bud' nechávají fikční postavy chodit po reálném světě jako ve větě „Freud provedl Gradvé psychoanalýzu“, nebo častěji dávají reálným entitám právo vyskytnout se v beletrii: „...pak ještě hodinka a pan Pickwick s brašnou v ruce, s dalekohledem v kapse pláště a v kapse u vesty se zápisníkem, připraveným přijmout (kdežterý objev hodný zaznamenání, se objevil na drožkařském stanovišti na St. Martin's-le-Grand.“²⁵

představují smyšlené řečové akty a v Searlově smyslu postrádají „vážnost“, ale možná bychom neměli ztotožňovat smyšlenku s pouhým předstíráním — stejně jako mimova gesta může se tu a tam moudrost fikčních postav stát pro čtenáře skutečným inspiračním zdrojem.

Beletrie tak neziskává důležitost jen díky „vážným“ tvrzením, která do textu zahrněné vloží spisovatel. Směsice předstíráních a pravých tvrzení spíš nenápadně připomíná Quineovo pojetí teorie, v níž „důkaz nemá smysl, není-li vztážen ke koordinátnímu systému“ a jednotlivé části teorie se nemohou nezávisle vztahovat k koordinátním částem světa.²⁷ Podobně jako teorie referují fikční texty coby systém a podobně jako ve fyzice nelze často oddělit „čistě“ referenční části od matematického aparátu, není nutné v beletrii vždy stopovat předstírání a pravá tvrzení, protože celková relevancie je i bez takového rozlišení zřejmá.

O vážnosti a okrajovosti

Podmiňky tvrzení, pojetí mluvčího s veškerou kontrolou nad svými výpověďmi stejně jako rozlišování mezi vážnými a předstíranými výpověďmi, to vše se zakládá na zvláštních předpokladech o kolektivním chování. Tyto podmiňky a toto rozlišování předpokládají, že kolektivní chování obecně a komunikace konkrétně utvářejí dva dobře definovalné typy: normální a vážný proti okrajovému a nevážnému; a že normální či vážné chování je ovládáno konečným souborem konstitutivních pravidel, která fungují jako společenské konvence a která v komunitě všichni znají; dále že okrajové či nevážné chování zahrnuje dočasná zrušení vážných konvencí a jejich nahrazení specifickými konvencemi „parazitické“ ředi, kterou účastníci ovládají stejně dobře. Mimochoodem všimněme si, že se tyto předpoklady těsně pojí s argumentací založenou na selhání modelu, který funguje naprosto správně na základě ostře rozlišení mezi normalností a odchylkami. Obecněji řečeno, tyto předpoklady jsou vlastní segregacionistickému postoji a ukazují v podstatě na těsné sepeť s tím, čemu dekonstruktivisté říkají „logocentrický postoj“, tedy s diskriminačním hledáním normativní ideálnosti proti náhodám a odchylkám, což je podle Derridy už od počátku postoj typický pro západní metafyziku. Kvůli tomu, abychom si povšimli, že segregacionismus (rozumový či jiný), i kdyby byl pro určité normativní jevy sebyvhodnější, má sklon podceňovat jevy, které se do jeho soustavy nehodí, ale ještě nemusíme následovat Derridovy stoupence i v jejich radikálním odmítnutí logocentrických praktik. Když teorie řečových aktů považuje existenci a stabilitu lingvistických konvencí za samozřejmé, opomíjí dynamičnost jejich vytváření a jejich vrozenou hybridnost.

Mé argumenty proti podmiňkám tvrzení, roli mluvčího a nenahradiitelnosti předstírání mají tuto opomíjenou pružnost ukázat. Oproti segregacionismu můžeme vycházet z předpokladu, že společenské chování obsahuje dobrodružnou, tvůrčí stránku a tendenci k tomu, aby se úspěšné novinky trvale změnilly v normální konvence. V takovém případě tvoří normální a okrajové chování kontinuum a sdílí společně značnou část rysů; podmiňky platné v určité společnosti v daném úseku její historie nepřetstavují v žádném případě jedinou možnou či konečnou volbu, členové komunity neovládají tyto podmiňky zcela. Takový „integracionistický“ přístup nás nutí uvažovat o okrajovém chování jako o projevu tvůrčí stránky společenského chování a o jeho okrajovosti jako o protějšku nevhodného svatořečení dočasné normalnosti. To by mohlo pomoci vysvětlit, proč mají členové komunity často pocit, že různé konvence parazitické promlvy jsou obecněji a relevantnější než konvence promlvy normální, proč mimovo pozeňání může účinně přinést divákům spásu, proč mladík nakonec pocítí předstírané city a proč se tolik z nás přibližuje znouduření, když čtou *Kroniku Pickwickova klubu*.

Dále stojí za zmínku, že vezmeme-li v úvahu metafyzickou otázku, diskurzivní segregacionismus se od svého ontologického protějšku příliš nelíší. Protože v Searlově pohledu ovládá obvyklé pojmenovací praktiky axiom existence („můžeme odkazovat jen k tomu, co existuje“), nevyskytuje-li se referent někde v časoprostorovém kontinuu, vrhá to na pravdivost výpovědi špatné světlo. Větu bez skutečného referentu budeme považovat za defektní nebo nenormální a na činnost, která sestává především z vytváření referenčně defektních vět, budeme pohlízet s nedůvěrou a obavami. Searle říká: „Nako-

se vylučující komunit, které tyto rozsáhlé oblasti obývají. Byť existenci bez existování je solistická vlastnost sdílená matematickými entitami, nelinancovanými architektonickými projekty, duchovními emanacemi gnostických systémů a fikcemi postavami. Nechceme však, aby se všechny neempirické bytosti těšily stejnému statusu, ontologie fikce potřebuje předměty, které mají blíž k těm z každodenního světa než k matematickým entitám, a práce je nemůžeme připustit — na rozdíl od nerealizovaných projektů a utopii — do reálného světa. Filozofy zneklidňuje blízkost beletrie a empirického světa, která přispívá, jak se jednou nechal slyšet Richard Routley k „upevnění reality“ v analytické filozofii.²⁷ Ale nestarají odmítnout segregacionistické postupy, teorie fikce potřebuje odlišný autonomní názor na fikční bytosti, jejich vlastnosti a principy individualizace.

Fikční entita a kauzální teorie jmen

Mezi literárními vědci i běžnými čtenáři se neustále mluví o Hamletovi, Anně Kareninové, Sherlocku Holmesovi, Mackbethově dyce, Des Esseintově sídle, Proustově madlence, jako by se tyto postavy a předměty těšily plně individuální existenci a jako by jakýmsi nespecifikovaným způsobem empiricky existovaly. Zároveň nemá jméno jako Anna Kareninová nebo přesný popis Proustovy madlenky v našem světě denotát. Ve svém detailním průzkumu různých řešení této hádanky zkoumá a posléze odmítá Robert Howell několik vysvětlení včetně aktualistického meinongovského zacházení s fikčními předměty, podle něhož jsou fikční předměty neskutečné, ale vysoce individualizované entity existující v jiných světech než v tom našem, a včetně nereferečního pohledu na takové předměty.²⁸ Z důvodů, na které se Howell proti Parsonsovu meinongovskému systému odvolává, vyvolává ten nejzávažnější pochyby o domněnce, že každému distinktivnímu souboru vlastností odpovídá distinktivní, pravý předmět. Deťi předměty netěší jiné individualitě než numerické, protože četné předměty — reálné či fikční — mohou soubory vlastností sdílet. Tento důležitý bod vyplývá opět na povrch v Howellově odmítnutí názoru, že jsou fikční předměty neskutečné, ale vysoce individualizované entity existující v jiných světech. Debata zahrnuje kauzální teorii odkazování, o které diskutovali Saul Kripke, David Kaplan, Keith Donnellan a Hilary Putnam.²⁹ Aby podle této teorie jméno k předmětu odkazovalo, musí existovat způsob, jak mu tento předmět jednoznačně přiřadit, a to nezavěsí na jakýchkoliv nahodilých vlastnostech, které předmět může mít. Zdá se ale, že je nemožné identifikovat Annu Kareninovou, Sherlocka Holmesa a ostatní jinak než pomocí vlastností popisovaných v literárním textu. Avšak protože tyto vlastnosti může mít neurčný počet entit v rozličných možných světech, neexistuje podle Howella způsob, který by Annu Kareninovou nebo Sherlocka Holmesa jedinečně přiřadil, což znamená, že každodenní a fikční odkazování se znovu značně vzdalují.

Oproti Howellovu pohledu a snad i proti pojetí filozofů, kteří rovněž navrhovali kauzální teorii, se mi zdá, že tato teorie, která oddělení fikce od skutečnosti zdaleka nepodporuje, žní ve skutečnosti integracionistický pohled snadno přijatelným. Abychom to dokázali, bude nutné rozlišovat mezi dvěma aspekty kauzální teorie a tvrdit, že jeden z těchto aspektů nepředstavuje dost věrně proces odkazování, jak se vyskytuje v každodenním diskursu. Budeme také dokazovat, že odkazování k fikčním postavám a předmětům není z logického hlediska divná činnost, ale že se spíše vztahuje k běžným způsobům odkazování.

Nejprve srovnáme následující tvrzení:

- (1) John je přesně jako Petr — ani jeden se nedokáže rozhodnout v pravý čas.
- (2) John je přesně jako Hamlet — ani jeden se nedokáže rozhodnout v pravý čas.

Tvrzení (2) představuje příklad Woodsovyho směšných vět, které spojují jména skutečných referentů se jmény fikčních postav. Jak máme těchto větám rozumět? Větu (1) můžeme interpretovat takto: John a Petr sdílejí vlastnost odkládat rozhodnutí; ve větě (2) pak tuto vlastnost přisuzujeme Johnovi a Hamletovi. Ovšem podle rozšířeného názoru jsou vlastní jména zkratkou pro soubor nebo trs (cluster) jednoznačných popisů,

Aby Parsons omezil fikční předměty na příslušné texty, rozlišuje postavy a předměty původem z příběhu, převzaté předměty a zástupné předměty. Ty původní můžeme mimořádně popsat jako vymyšlené či vytvořené autorem textu, jako např. pana Pickwicka vytvořeného Dickensem. Převzaté předměty pocházejí odjinud, buď z reálného světa (kostel St. Martin's-le-Grand a Londýn), nebo z jiných textů (Quijote v Avellanardově plagiátorském pokračování Cervantesových románů, líganie v Racinově tragédii, doktor Faust v mnoha textech). Zástupné předměty jsou fikční protějšky reálných předmětů v těch fikčních textech, které podstatně mění jejich popis. Tak můžeme tvrdit, že Balzacovy romány popisují Paříž v určitém smyslu odlišně od skutečného města. Pochopitelně se vylučuje považovat Paříž v *Dive se zlatými očima* za zástupný předmět a zároveň ji brát jako předmět převzatý. Náš rozhodnutí je ovlivněno naším pohledem na mimesis a realismus stejně jako znalostmi o mimotextových entitách. Pokud považujeme za bernou minci Balzacovu snahu věrně zobrazit Paříž, město jednoduše do románu převzal. V *Třicetileté* se Napoleon jen krátce objeví, vidíme ho z dalky na vojenském přehledu, vstupuje do románu jako odraz reálné postavy — je převzatý. Ale hraje Richelieu z Dumasových *Tří musketýrů* svou vlastní roli? Jak to můžeme s jistotou vědět? Nezdá se pravděpodobnější, že Dumas vytvořil kardinalova zástupce? Rozdíl mezi zástupci a převzatými by mohl být spíše ve shodě se vzorem (truth-to-life): zatímco převzatí si do románů přinášejí své pravé vlastnosti, zástupci jsou jen skvěle vytvořené makety více či méně podobné originálům, ale spisovatelem nevrátně interpretované a přetvořené. A opět se na nejméně očekávaném místě vkrádá segregacionismus. Je Antonio v Shakespearově hře převzatý, nebo je to náhradník? Většina vědců bezpochyby odpoví, že náhradník, protože Shakespearovo politické cítění jde za historické postavy, přidává a ubírá rysy. Ale jak bychom pak hodnotili Antonia v Plutarchově životopisu, který je očividně velmi blízký Shakespearově postavě a také je s velkou pravděpodobností výpověď Plutarchových moralistických a protifrických postojů? Protože je meinongovský návrh sjednocující, nebylo by lepší odsunout obtížné rozlišení mezi převzatými a náhradníky od pozadí, tím spíše, že další rysy této teorie jsou protisegregacionistické? Podle Parsonse např. chápeme fikční texty díky tomu, že odhadujeme význam čtených vět a vytváříme jednotnou zprávu, která se při četbě postupně mění a rozšiřuje až ke konečnému výsledku, maximální zprávě. Tu dovozujeme z čtení textů na základě „jakéhosi principu naprosté evidence... založené na tom, co říkájí, spolu s tím, co víme o jejich situaci a o světě“.³⁰

Teorie fikčních entit postulovaná v těchto řádcích má značnou výhodu v tom, že je nevykládá z oblasti existence. Meinongovské teorie plní ontologické závazky vůči imagi-nárním entitám, a přibližují se tak skutečnému procesu porozumění fikci a radosti z ní. Ale jsou meinongovské předměty dostatečně rozlišeny? Když meinongovská teorie chápe předměty myšlení jako paradigmatu, a definuje tudíž předměty jako pouhé protějšky souborů vlastností, opomíjí kromě těch ontologických rozdílů, které se vztahují ke zdrojové oblasti předmětu, ještě další. Ve vnitřních ontologických modelech, které popisují mytické a náboženské myšlení a obecněji symbolické aktivity lidské mysli, může postoužit pojem stupně bytí, kdyby vyloučený z kosmologie. V meinongovském systému se každému druhu předmětu rovnocenně dostává bytí, ačkoliv ne nutně existence. Jemné rozlišení, které učinil Meinong a které Parsons používal, naznačuje, že pro některé mimořádné vlastnosti existují „nevyráňené“ korespondující jádrové predikáty — mimořádné vlastnosti „existují“ by měla „nevyráňenou“ jádrovou verzi „je existentním“, zlatá hora je tedy existentní, ale neexistuje. Jen reálné předměty se těší jak silným, tak nevyráňeným vlastnostem, že existují a jsou existentní.

Další obohacení mimořádných predikátů můžeme snadno předvídat: „existuje“ může me analyzovat jako predikát vykazující několik stupňů oslabení včetně symbolické existence. Meinongovské teorie strhávají naši pozornost k troufalému russallovskému kvantifikování světa hmotných předmětů: prohlédat svět a nenajít pana Pickwicka naznačuje předběžný závěr týkající se jistých symbolických entit a neempirických existencí. Ovšem rozšíření ontologie do sféry za hranicemi hmotné reality vyžaduje odlišný model, protože se pod vnitřním pohledem čtenářů beletrie z Ryleovy ontologické země někoho stane hustě osídlené území, musíme zajistit prostředky popisu rozmanitých, někdy vzájemně

Pokud by tomu tak bylo, první věta říká, že „John“ a „Petr“ zkracují dva soubory jednoznačných popisů konkrétních entit tak, že popis „x“ se nedokáže rozhodnout v pravý čas“ najdeme v obou souborech.

Ekvivalence mezi jmény a soubory popisů se vztahuje i na fikční jména, protože si lze představit, že umělé vytvoření takového souboru doprovází vlastní jméno s ním spojené: autor si může představit soubor vlastnosti: „Žije v Londýně“, „je starý mládelec“, „oddané studuje lidskou povahu“, a spojit jej se jménem pana Pickwicka. Podobně můžeme teď i větu (2) chápat tak, že stejná vlastnost figuruje v obou souborech jednoznačných popisů pojících se se jmény John a Hamlet. Můžeme porovnávat Johna a Hamleta, jak chceme, i když druhý postrádá denotát, protože typické russellovské ztvárnění této věty chrání uživatele před nežádoucími ontologickými následky.

Nicméně ne všechny smíšené věty obejdeme tak lehce. Znamená Woodsova věta „Freud provedl Gradiva psychoanalýzu“, že zakladatel psychoanalýzy prozkoumal soubor jednoznačných popisů, které značí Gradivu? A jak máme rozumět následujícím větám?

(3) Marie miluje Jaga.

(4) I přes všechno, co Marie o Jago věděla, se do něj zamilovala.

Kripke kritizoval teorii „zkratek“ vlastních jmen a ukázal, že neoznačují soubor vlastnosti, ale jsou to usměrněná pojmenování připisovaná jednotlivcům. Jméno viskniuté entitě k ní odkazuje, i když jsou vlastnosti této entity neznámé, proměnlivé nebo odlišné od toho, jaké si myslíme, že jsou. „Shakespeare“ není jméno „kohoživ, kdo napsal Hamleta a Othella“, protože kdyby jednoho dne vyšel nejavo nezratný důkaz, že tyto hry napsal řecký Francis Bacon, neznamenalo by toto odhalení, že Bacon byl Shakespeare nebo že Shakespeare přestává být Shakespeare. Proto jsou „Bacon“ a „Shakespeare“ a kterékoliv jiné vlastní jméno lingvisticky nálepkou příspěvající jednotlivci nezávisle na vlastnostech, které tyto jednotlivci vykazují.³⁰ Tento aspekt kauzální teorie odkazování můžeme nazývat *strukturní*. Když Kripke ukazuje, že není možné vlastní jména ztotožňovat se zkrácenými soubory (nebo shluky) jednoznačných popisů, a když prosazuje názorné pojetí vlastních jmen jako usměrněných pojmenování připsaných člověku nebo předmětu, popisuje strukturu vztahu mezi lingvistickou nálepkou a jejím nositelem. Pokud je jednou vlastní jméno entitě připsáno, odkazuje na ni bez ohledu na možné změny jejích vlastností a *a fortiori* bez ohledu na změny týkající se naší znalosti této entity. Důraz na akt připsání jmen entitám tvoří druhý, *historický* aspekt Kripkeho teorie vlastních jmen. Zatímco strukturní část teorie se zabývá indexovou povahou vlastních jmen, historický aspekt se soustředí na proces zavádění jmen, který považuje za historicky identifikovatelný akt zahrnující explicitní rozhodnutí a jasně individualizovaný předmět.

Není těžké si všimnout, že strukturní úvahy předložené kauzální teorii lze aplikovat na fikční jména stejně dobře jako na běžná vlastní jména. „Hamlet“ není pouhou zkratkou pro soubor popisů, protože může být přirozeně zahrnut do kontraktualních kontextů. Naše znalosti o této postavě se mohou měnit, aniž by se měnilo její jméno. Můžeme např. říct:

(5) Kdyby si byl Hamlet vzal Ofeélii, byli by spolu žili šťastně až do smrti.

Ve světě, kde si Hamlet vezme Ofeélii a žije šťastně až do smrti, je pořad Hamletem a jeho ženou stále Ofeélii, stejně jako by podle Kripkeho byl Napoleon sám sebou, pokud by celý život strávil na Korsice. Historie literatury nabízí několik příkladů změn v literárním díle a tyto změny se v užitém vlastním jména neprojeví. V 18. století nedokázala veřejnost přijmout v *Krali Learovi* Kordéliinu smrt a dávala přednost přepracované verzi, jejíž autorem byl Nahum Tate, kde Kordélie přežije a vezme si Edgara.³¹ Když kombinace vlastností určovala v beletrii vlastní jména, byla by Shakespeareova Kordélie jiný jedinec než u Tate. Ačkoli by to někteří estetiци rádi tvrdili, častěji se setkáváme s pocitem, že Tate nevyvořil druhou Kordélii, ale jen jí poskytl šťastnější osud. Situaci můžeme srovnat s případy, kdy se původní autor rozhodne změnit osud postavy, nebo ještě lépe se skutečnými zraty osudu v životě. „Je odsouzen k smrti“ náhle přestane

patřit do souboru popisů Fjodora Dostojevského, aniž by to nutně měnilo jeho osobnost. Dokonce i když řekneme:

(6) Fjodor už není tím, kým býval, udělená milost ho zcela změnila.

musíme pochopit, že se odkazuje na jeho vlastnosti a chování, nikoliv na jeho identitu. Proti rozšiřování kauzální teorie na fikční jména lze namítnout, že případy jako ten Kordéliin se mohou snadno odvolat k trsu vlastností („cluster“) verzi teorie popisů. Podle této verze se jméno vztahuje k trsu vlastností, z nichž se žádná nemusí na jméno aplikovat nutně. Ale použití jména je správné jen tehdy, pokud je přítomen minimálně biže neurčený počet vlastností patřících do tohoto shluku. Podle této teorie značí jméno „Kordélie“ skupinu vlastností jako „x je Learova nejmladší dcera“, „x vede francouzské vyhození v Británii“, „x si bere francouzského krále“, „x si bere Edgara“. Váimněme si, že poslední dvě vlastnosti jsou neslučitelné. To ale nemusí zastánce teorie shluků znepokojoovat, protože např. termín jako „hra“ se může dobře pojit se shlukem vlastností z nichž některé se vzájemně vylučují: „x hraji dva hráči“ a „x hraji čtyři hráči“. Stejně tak se může Tatoeva postava jmenovat Kordélie, i když se některé z jejích vlastností neslučují s těmi u Shakespeara. Ale „Kordélie“ nebude nic víc než zkratka pro skupinu vlastností spadajících do shluku.

Chceme-li čelit této možné námitce, můžeme poukázat na fakt, že vzorový příklad pro teorii trsu tvoří skupina výjimek, jmen jako „hra“, „jazyk“, „aud.“, jejichž referent nemá společnou malou skupinu základních rysů. Jak přesvědčivě tvrdil Putnam, tato situace se nemusí nutně šířit k dalším typům jmen, např. se jmény přírodních povah nemůžeme zacházet, jako by odkazovala na shluky popisů. Zobecnění postavené na zvláštním užítí jmen se nemusí hodit na většinu případů. Co tedy s vlastními jmény? Kripke podotýká, že v kontraktualních vrzeních mohou všechny vlastnosti patřící do jednoho trsu — až na malou skupinu individualizujících vlastností — vymizet, a přesto lze vlastní jméno ještě náležitě používat. I kdyby se změnil všechny Aristotelovy eventuality vlastnosti, byl by to tenžý člověk, pokud by se vyhovělo několika minimálním požadavkům podle Kripkeho systému, jako je genetická struktura oplodněného vajíčka, z něhož později vznikl Aristoteles. Tyto minimální požadavky na osobní identitu se pochopitelně mohou lišit podle užitého filozofických a vědeckých systémů. Sředověká filozofie i současná spisovatel jako Alvin Plantinga předpokládají, že se individualizace vztahuje k něhmotným vlastnostem označovaným někdy jako *haecceitas* nebo individualní podstata. Teolog se může domnívat, že základní rys individualizace se skládá z Božho spojení určité duše s genetickou strukturou. Běžné užívání jazyka má blíž k individualizaci prostřednictvím haecceity nebo spojení těla a duše než biologickým omezením, protože můžeme beztržně říct:

(7) Kdyby byl měl Aristoteles jiné rodiče, byl by býval velký vladař.

To implikuje, že Aristoteles by mohl zůstat sám sebou, i kdyby se lišila jeho genetická struktura. Moderní biolog by jistě vyslovení takové věty jakožto biolog považoval za bizarní. Nicméně protože všichni biologové nejsme, laikům nic nebrání pronést výše uvedené tvrzení nebo s ním souhlasit. Nebo vezměme větu jako

(8) Káž bych byl Rothschildův syn.

Mluvíci má na mysli, že kdyby on jako plně individualizovaná lidská bytost byl Rothschildovým synem, jeho osud by byl jiný. Věta nutně neimplikuje, že kdyby se přání mluvčícího splnilo, jeho identita by byla jiná.³² Ačkoliv nelze vyloučit čtení s touto implikací, nejobyčlejší interpretace předpokládá zachování identity mluvčícího ve světě, kde je skutečně Rothschildův syn. Někteří filozofové by bezpochyby rádi prozkoumali kritéria nebiologické, mezivěkové identity. Z pohledu středověkých teologů takové kritérium existuje. Podobně by mohli intuitivně přijatelné nebiologické kritérium poskytnout fenomenolog.

nio *impositio nominis*. Pak se jména „Glenn Gould“, které odkazuje ke známému klavíristovi, přijatelně užívá v rozhovoru, pokud jsme teoreticky schopni vrátit se krok za krokem v čase, abychom si vytvořili asociaci mezi jménem a referentem původního křtu. Tento požadavek má vyloučit situace, kdy se vlastního jména užívá chybně. Dejme tomu, že někdo, kdo poslouchá desku *Well-Tempered Clavier*, chválí Gouldův výkon, i když klavíristou je ve skutečnosti třeba Svatoslava Richter. Budeme-li krok po kroku otevírat původ desky a klavíristovo jméno až k původnímu křtu, najdeme spis křest Richtera než Goulda. Donnellan poznamenal, že řetězec vztahů mezi křtem a skutečným užitím nemusí tvořit jen přísné kauzální vztahy. Stačí, že oba momenty spojuje jasná historická sekvence.

Na základě tohoto postupu Donnellan dokládá, že aby tvrzení obsahující vlastní jméno mohlo být pravdivé či nepravdivé, vyžaduje se individuum, které se historicky pojí s užitím svého jména. Aby tvrzení

(9) Homér byl velký básník.

mělo pravdivostní hodnotu, musíme být schopni najít individuum, které se správně pojí ke jménu „Homér“ řetězcem historických pojetí. Pokud takové individuum nenajdeme, odkazování selže. Tvrzení

(10) Homér neexistoval.

je podle Donnellana pravdivé, „pouze pokud odkazování selže nikoliv v tvrzení samotném, ale v jiných možných nebo skutečných predikativních tvrzeních obsahujících dané jméno“ jako v (9). Co potom způsobí selhání referencí? Aby Donnellan na tuto otázku odpověděl, zkoumá příklad zahrnující fikční existenci. Dítě, které odhalí, že Santa Claus je fikce, a prohlásí

(11) Santa Claus neexistuje.

má na mysli, že věty jako „Dneska večer přijde Santa Claus“ jsou případy selhání odkazování. Dochází k tomu, že dítě historicky ověřuje původ jména Santa Claus a odhalí *událost*, která už předem vylučuje, že by referent mohl být identifikován, totiž fakt, že Santa Clause do jazyka zavedla fikce vyprávěná dospělými. Donnellan takové události nazývá „bloky“ v referenční historii jmen. Další příklady bloků jsou situace, kdy si dítě vymyslí imaginární společníky a předstírá, že s nimi hovoří, nebo příklady, kdy třebaže ve skutečnosti homerské básně skládalo mnoho autorů, v určité chvíli je nějaký starověký učenec připíše jedinému člověku jménem „Homér“. Neexistující entity jsou ty, jejichž referenční historie končí v bloku, a pomocí bloků se představují také fikční entity.

Ale vezměme v úvahu starověké město, řekněme Atény, kde se silně věřilo mýtům. Z vnitřního pohledu Atéňanů v 5. století odkazovala jména jako Zeus, Afrodita nebo Pallas Athéna k vysoce individualizovaným entitám se spoustou zajímavých vlastností, k entitám, které zasahovaly do každodenního života, které bylo třeba oslovovat a uspokojovat. Pro členy dané komunity fungovalo jméno Pallas Athéna jako rigidní označení přisouzené individuálnímu božstvu, jedinečné specifickovatelné podle sady kritérií (Pallas Athéna byla ta bohyne, která chránila Atény, ta Díova dcera zrozená oním zvláštním způsobem, že vyskočila otcí z hlavy atd.), kritérií, která byla v dané komunitě příjímána. Z vnějšího pohledu 20. století můžeme oprávněně tvrdit, že obyvatelé Atén v 5. století žili v neustálém selhávání odkazování. Nicméně z pohledu uživatelů byla reference — v Kripkeho smyslu — k božím a bohyňm dokonale úspěšná.³¹ Přesto a navzdory jejich úspěchu by nebyl nikdo schopen ukázat na správný (v Donnellanově smyslu) řetězec historických pojetí spojujících užití božských jmen a dřívějšího křtu. Misto toho všichni brali jako samozřejmé, že spolehlivý zdroj označovací schopnosti jmen zajišťují mýty o původu bohů. V tomto místě nám může opět pomoci Putnamův pohled na děbu lingvistické práce. Podle Putnama mohou současní lidé mluvit i o předmětech, které by nedokázali poznat, protože společnost jako celek má odborníky, kteří

Teorie trsů se tudíž v případech jmen adekvátním ztvárněním užití vlastních jmen ve skutečných situacích nezabývá. Filozofové, kteří soustředili debatu o jménech na skutečné a logicky možné předměty a zároveň se této neadekvátnosti pevně drží, si stále myslí, že s fikčními jmény se musí zacházet jinak než s běžnými, a tvrdí, že zatímco jména skutečných a možných předmětů na trsy jedinečných popisů zredukovat nelze, jména fikčních postav fungují právě jako zkratky pro takové trsy. Např. jméno pana Pickwicka vyčerpá shluk vlastností popsáných v Dickensově textu nebo dovozových vědců a čtenářů. Proti tomuto rozlišení musím ale namítnout, že v kontextech, které znám, jsou důvody pro odlišný postoj vždy historické. Strukturálně se užití jména „Kordélie“ nelisí od užití jmen „Aristoteles“ nebo „Sokrates“. Dejme tomu, že Nahum Tate napsal hru, kde Kordélie dokáže už od počátku vyjádřit otcí svou lásku, nevezme si francouzské jméno krále, ale doprovází Leara v jeho soužení a nakonec se provdá za Edgara. Literární vědci, kteří holdují jistému sofistikovanému přístupu, by možná prohlásili, že Tate nahradil Kordélii jinou postavou. Přesto nejspíš řekneme, že v Tatově hypotetické hře se Kordélie chová jinak než v Shakespearově. Aby naše tvrzení bylo jasnější, představme si hru, ve které je spousta vážných narážek na postavu jménem Ugolo. Ugolo se na scéně nikdy neobjeví, nemá vztah k žádnému z událostí a nikdo o něm neví nic konkrétního. Postavy mají sem tam poznámky jako „Marie, myslí na Ugola“ nebo „John, nezapomeň na Ugola“ či „Než jdu spát, často si vzpomenu na Ugola“. Popisy vztahující se k tomuto jménu jsou nejasné a nic neříkající, nemohly by sloužit jako identifikující popisy v Donnellanově smyslu. Přesto se diváci brzo dovědí, že existuje entita, která se jmenuje Ugolo, a ta má právě tu jedinou vlastnost, že nikdy nezná žádnou z jejích vlastností. Dejme tomu, že se v druhé hře dozvíme, že Ugolo je pološitý trpaslík vězněný v podzemí, a dále dejme tomu, že se mu podaří utéct a triumfálně vystoupí na scéně. Divákům, kteří viděli první hru, se uléví, že vidí Ugola z masa a kostí. Ovšem publikum už z náznaků v první hře vědělo, že Ugolo nějakou identitu má, ačkoli z epistemického úhledu byla tato identita zcela neurčená.

Příklad s Ugolem se snaží ukázat, že fikční postavy mohou dostávat jména a mohou se individualizovat nezávisle na druhu popisu. Způsob, jakým funguje jméno Ugolo, není nepodobný stabilnímu označení, i když je naprosto pravda, že neexistují prostředky pro jedinečnou specifikaci jeho nositele v aktuálním světě. Proto se fikční jména neuzivají jako zkratky pro konjunkce nebo shluky jedinečných popisů. Zkušenost spisovatelů, vědců a obyčejných lidí, kteří hovoří o fikčních postavách a předmětech, spíše ukazuje, že jména v beletrii fungují podobně jako obvyklá vlastní jména, tedy jako stabilní označení příčinně individualizovaným předmětům bez ohledu na jejich vlastnosti. Co se týče strukturálních aspektů, nenajdeme rozdíly mezi nefikčními a fikčními jmény.

Pokud jde o historickou složku kauzální teorie odkazování, ta předpokládá, že fikční jména označují vysoce individualizované entity, nijak podstatně neovlivňuje. Kauzální teorie předpokládá, že odkazování je určeno počátečním aktem, kdy se referent udílí jméno. Není jasně, jak přesně k *impositio nominis* dochází. Kripke, Kaplan a Donnellan ve svých esejích navrhuji, že jméno může být uděleno jen jedinečné specifickovatelným předmětům. Ukazuje se, že tato jedinečná specifikace je empirické povahy: jeden z Kripkeho hojně diskutovaných příkladů uvádí astronomu Leveriera, který v oběžné dráze planety Uran odhalil nepravdivelnost a posléze zjistil, že je způsobuje přítomnost neobjevené planety, a tuto planetu se rozhodl nazývat Neptun. Kaplanův příklad, dále mírně pozměněný Donnellanem, předestírá, že pokud první dítě narozené v 21. století bude skutečně existovat, může se jeho jméno stanovit nyní jako Novák I. Mohlo se prokázat, že nepravdivelnost na Uranu zapříčinil jiný faktor než neznámá planeta, a podobně není nepředstavitelné, že se v 21. století nestanou rodiči dětí. V obou případech by pak jména Neptun a Novák I představovala stabilní označení předmětů, které, jak se ukázalo, neexistují. Nicméně v možných světech stabilně označují jedinečné specifickovatelné předměty, které nespojují empirické alternativy k reálnému světu. Jedinečná specifikace a empirická možnost *denominata* jsou povinné podmínky pro to, aby bylo přijatelné stanovení *impositio nominis*.

Naopak setkáme-li se se jménem, můžeme se rozhodnout, zda je odkazování stanoveno přijatelně, když sledujeme kauzálně nebo historicky zpětně skutečné užití původ-

znakat pomocí individuálních bran či bloků ve své referenční historii; jejich osud je spíše spjat s přesunem početných skupin, které sdílejí stejný ontologický osud. Fikčnost nemůžeme chápat jako individuální rys: zahrnuje celé říše existencí. Teorie literatury se tedy musí obrátit k fikčním světům.

Přeložila Kateřina Vlasáková.

Příklad byl pořízen podle druhé kapitoly „Fictional Beings“ knihy Thomase Pavela *Fictional Worlds*, Cambridge, Massachusetts a London, Harvard University Press 1986. Publikováno s laskavým svolením nakladatelství Harvard University Press.

Děkujeme profesoru Pavelovi za spolupráci při přípravě českého vydání článku „Fictional Beings“ reprinted by permission of the publisher from *FICTIONAL WORLDS* by Thomas Pavel, pp. 11—42, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, Copyright © 1986 by the President and Fellows of Harvard College.

- 1 Charles Dickens: *Kronika Pickwickova klubu*, Praha, Odeon 1983, s. 26, přeložili Emanuel a Emanuel Tischovi.
- 2 Bertrand Russell („On Denoting“, in Marsh, R. C. (ed.), *Logic and Knowledge*, London, Allen and Unwin 1905) předkládá své tvrzení jako kritiku Gottloba Fregeho („On Sense and Reference“, in P. Geach — M. Black (ed.), *Philosophical Writings of Gottlob Frege*, Oxford, Blackwell 1960). Do roku 1905 Russellova ontologie neexistující jedince připouští, viz Nino Cocchiarella, „Meinong Reconstructed versus Early Russell Reconstructed“, *Journal of Philosophical Logic*, č. 11, 1982, s. 183—214.
- 3 I. A. Richards rozvinul Ogenovou teorii literatury týkající se „pseudu-tvrzení“, která je založena na emotivním užít slov (C. K. Ogden — I. A. Richards, *The Meaning of Meaning*, New York, Harcourt 1923). Nejprávejší kritiku nalezneme ve Wimsattovi a Beardsleym (W. K. Wimsatt, Jr. — M. C. Beardsley, „The Affective Fallacy“, *Seewanee Review*, č. 57, 1949, s. 458—488). Viz diskuse u Beardsleym (Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism, Indianapolis, Hackett 1981, s. 119—122).
- 4 Vyšivil Peter F. Strawson („On Referring“, in A. Flew (ed.), *Essays in a Conceptual Analysis*, Houndmills Basingstoke, Macmillan 1956; a též „Identifying Reference and Truth-Value“, *Theoria*, č. 30, 1964, s. 96—118). Bertrand Russell („Mr. Strawson on Referring“, *Mind*, č. 66, 1957, s. 385—389) stručně odpovídá na Strawsonovu polemiku z pohledu filozofa matematiky.
- 5 Gilbert Ryle, „Imaginary Objects“, *Aristotelian Society Supplementary Volume*, č. 12, 1933, s. 187—208, vydáno s Moorovým esejem „Imaginary Objects“, tamtéž, s. 55—70. Mezi novější autory, kteří vystupují proti klasičkému segragismu, patří Marcia Eaton („The Truth Value of Literary Statements“, *British Journal of Aesthetics*, č. 12, 1972, s. 163—174) a Gene Blocker („The Truth about Fictional entities“, *Philosophical Quarterly*, č. 24, 1974, s. 27—36). Důležitě stanovisko k segragismu zaujal Richard Rorty („Is There a Problem about Fictional Discourse“, in *Consequences of Pragmatism* (Essays 1972—1980), Minneapolis, University of Minnesota Press 1979).
- 6 Gilbert Ryle, „Imaginary Objects“, cit. dílo, s. 26.
- 7 Tamtéž, s. 35.
- 8 Tamtéž, s. 28.
- 9 Teorie fečových aktů, kterou založil John L. Austin (*How to Do Things with Words*, Cambridge, Harvard University Press 1960; český jak udelet něco slovy, Praha, Filosofia 2000) a rozpracoval John Searle (*Speech Acts*, London, Cambridge University Press 1969; též „Indirect Speech Acts“, in P. Cole — J. L. Morgan (ed.), *Speech Acts (Syntax and Semantics)*, New York, Academic Press 1975; též „Metaphor“, in A. Ortony (ed.), *Metaphor and Thought*, London, Cambridge University Press 1979), ovlivnila teorii literárních žánrů (Tzvetaj Todorov, *Les Genres du discours*, Paříž, Seuil 1977), literárního diskurzu (Mary-Louise Prattová, *Toward a Speech Act Theory of Literary Discourse*, Bloomington, Indiana University Press 1977) a rozličné analýzy poezie a dramatu. Rany přehled a bibliografii nalezneme v Jamesi A. Fantovi („Speech Act Theory and Its Applications to the Study of Literature“, in R. W. Bailey — L. Matejka — P. Steiner (ed.), *The Sign: Semiotics around the World*, Ann Arbor, Michigan Slavic Publications 1979).

dokážou obtížnější případy řešit. Můžeme tedy užít termín „zlato“, aniž bychom se vyznali v chemických testech, které ho umožňují poznat, protože bude-li třeba, rozhodnou odborníci. Předpokládáme ale, že existuje země izolovaná od vnější technologie, kde už lidé nemají schopnost posoudit, zda něco opravdu zlato je. Znamenalo by to, že by obyvatelé té země měli o zlato přestat mluvit? Mohou dál ke zlato odkazovat na základě vzpomínek na lepší časy, kdy měli zlatníky, kteří mohli ověřit, zda kousek žlutého kovu zlato je či nikoliv.

Podobná situace by mohla nastat v religiozím městě, jeho obyvatelé mohou připustit, že nikdo z nich bohy nějaký čas neviděl, nicméně mýty jsou chápány jako vzpomínky těch, kteří před mnoha lety ve společnosti bohů žili. Po nějaké době by mohla víra v určité bohy slábnout. Tento fenomén nemá jedinou příčinu: lidé jsou vystaveni vlivu cizích náboženství a osvojují si náboženskou relativitu, filozofové poskytují nové alternativy založené na abstraktním logickém myšlení, nová víra podtrývá starou. Lze tedy těžko předpokládat, že kolektivní (nebo individuální) zráta víry v dané mytologii musí vždy znamenat odhalení, že v určitém bodu historických pojtek spojujících jména bohů s původním udělením jmen se vyskytl blok nebo událost, která tato jména jako stabilní označení existujících entit chybně zavedla. Je pravděpodobnější, že mytologie jako celek začne pozvolna ztrácet na důvěryhodnosti. V dějích slábnoucích mytologií je často období systematické dvojznačnosti, kdy se lidé nemožno přiklásit ke skutečné existenci většiny bohů a tradičních úkonů, aniž by to nutně muselo mít za následek radikální popření existence jiných bohů v jernějších formách, než jsou ty vyprávěné v mýtech. V tomto stadiu se mýty o přežívajících bozích interpretují symbolicky jako vyprávění o něčem nedoslovném, co se týká existujících a možná vysoce individualizovaných bohů.

Mytologická mysl prý rozlišuje nejméně tři druhy tvrzení: faktická, která pokrývají každodenní život; pravdivá, která odkazují na bohy a hrdiny, a fikční, která zahrnují jiné příběhy, než je mýtus (bajky, vtipné morální příběhy). Rozdíly mezi těmito pojmi není nejsou vždy zřetelné, neboť v mnoha společnostech se faktická tvrzení těsně pojí s myticky. Rozlišení mezi mytickou pravdou, která má být hlubokomyslnější a vážnější než pravda faktická, a oddechovou literaturou je nicméně přesně stanoveno. Když začne mytologický systém ztrácet ve společnosti moc, začne se na bohy a hrdiny pohlízet jako na fikční postavy. Ale můžeme srovnávat odklon od náboženské víry s objevením bloku, tedy *události*, která ve starověku byla příčinou toho, proč lidé předpokládali, že bohové jsou skuteční? A není pravděpodobnější, že tento blok nebo varovný prostředek je (obrazně řečeno) umístěn u vchodu do nové fikcionalizované oblasti, než že je umístěn u základů historických pojtek spojujících každé božské jméno s křtem tohoto boha? V takových případech se spolu s oslabováním mytologického systému jedno nebo více individuí náležejících k mytologii odsouvá do jiné oblasti. Ale pokud individuum nebo celá populace nadpřirozených existencí, které nesou jména a mají vlastnosti, přejde do fikce, znamená to, že její členové ztrácejí svou vnitřní individualizaci a status entity?

To, že jsou ze strukturního pohledu vlastní jména rigidní označení, nemá za následek, že se historicky jejich přisouzení k entitám získává vždy ze zpětného řetězce kauzálních a historických pojtek (aspoň ve smyslu současných fakticky orientovaných teorií). Lidé často užívají jména a chápou je jako rigidní označení, aniž by věnovali víc pozornosti odpovídajícím kauzálním a historickým řetězcům, dokonce (či snad především) i tehdy, kdy je původ těchto řetězců mlhavý. Požadávky na kauzální a historické řetězce by se tedy měly uvolnit a relativizovat podle odlišných referenčních praktik v různých fečových komunitách.³⁴ Navíc referenční praxe naznačuje, že zabýváme-li se mytologií, vírou a fikcí, je užitečné vytvořit vnitřní model, který obsahuje rozličné oblasti a je obydlen různými druhy ent. Bloky se pak stavají zbytnými: to, co mají vysvětlit, by se mělo prezentovat jako *přesun* individuální formy z jedné oblasti do druhé; následkem povolení přeskoušet se mezi oblastmi, reálnou a fikční, by se tvorba smíšených vět stala méně problematickou.

Jde tedy o nálehuvaru prosbu o bohatší modely, které by zahrnovaly světy odlišné od toho reálného. Konstituce takových modelů by teorií literatury umožnila hledat vysvětlení za úrovní fikčních individuí. Jak jsme ukázali výše, fikční existence nemusí nutně

- 1978). Stanley Fish („How To Do Things with Austin and Searle“, *Modern Language Notes*, č. 91, 1976, s. 983—1025) a Joseph Margolis („Literature and Speech Acts“, *Philosophy and Literature*, č. 3, 1979, s. 39—52) některé aplikace ostře kritizují. Teorie literatury založené na teorii řečových aktů propagoval Richard M. Gale („The Fictive Use of Language“, *Philosophy*, č. 66, 1971, s. 324—340), John Searle („The Logical Status of Fictional Discourse“, *New Literary History*, č. 6, 1975, s. 319—332) a Gottfried Gabriel („Fiction — A Semantic Approach“, *Poetics*, č. 8, 1979, s. 254—255). Felix Martínez-Bonati (*Fictive Discourse and the Structure of Literature*, Ithaca, Cornell University Press 1981) přichází s hloubkovou teorií fikčního diskursu založenou na fenomenologickém přístupu, viz výšená debata in Marie-Laure Ryanová, „Fictions as Logical, Ontological, and Illocutionary Issues“, *Style*, č. 18, 1984, s. 121—139. Waltonova kritika (Kendall Walton, „Fiction, Fiction-Making and Styles of Fictionality“, *Philosophy and Literature*, č. 7, 1983, s. 78—88) teorii literatury vycházející z teorie řečových aktů vyčítá Searloví, že v definici literatury užívá autorův záměr. Walton tvrdí, že jako literaturu můžeme chápat texty, které jejich autoři takto nepochopili.
- 10 Richard Olmannon, „Speech Acts and the Definition of Literature“, *Philosophy and Rhetoric*, č. 4, 1971, s. 1—9; viz „Instrumental Style: Notes on the Theory of Speech as Action“, in B. B. Kachru, — F. W. Stahlke (ed.), *Current Trends in Stylistics*, Edmonton, Linguistic Research 1972.
- 11 Richard Olmannon, „Speech Acts and the Definition of Literature“, cit. dílo, s. 14.
- 12 Barbara Herrnsteinová-Smithová, *On the Margins of Discourse*, Chicago, University of Chicago Press 1978, s. 14—40.
- 13 John Searle, „Indirect Speech Acts“, cit. dílo.
- 14 H. H. Price („Some Considerations about Belief“, in A. Phillips Griffiths (ed.), *Knowledge and Belief*, Belief, London, Oxford University Press 1967), Norman Malcolm („Knowledge and Belief“, tamtéž), A. D. Woozley („Knowing and Not Knowing“, tamtéž) a Allan R. White („On Claiming to Know“, tamtéž) navrhuji pojmovou analýzu vědění a přesvědčení, kterou ještě nezasažily aplikace formální modální sémantiky na epistemologii.
- 15 Hilary Putnam, „How Not To Talk about Meaning“, in *Mind, Language and Reality*, Cambridge, Cambridge University Press 1965; viz „Meaning and Reference“, *Journal of Philosophy*, č. 70, 1973, s. 699—711.
- 16 V různých případech trvá Putnam na filozofických podobnostech mezi dekonstruktivistickými námitkami proti logocentrismu a Quineovým pohledem na neurčitost pojmenování. Viz např. Hilary Putnam, „Is There a Fact of the Matter About Fiction?“, *Poetics Today*, č. 4, 1983, s. 77—82; a viz „The Craving for Objectivity“, *New Literary History*, č. 15, 1984, s. 229—239. Je ironií, že Derridovy zásadní výhrady proti logocentrismu v současně filozofii (Jacques Derrida, *Speech and Phenomena*, Evanston, Northwestern University Press 1967; viz „Signature, Event, Context“, *Glyph*, č. 1, 1977, s. 172—197; a viz „Limited Inc abc“, *Glyph*, č. 2, 1977, s. 162—254) nejsou adresovány rigoristnímu pohledu řečového Fregheho, raného Wittgensteina nebo chomskianskému kartézianismu, ale důsledně nesouhlasí s liberálnějšími variantami, Husserlovou fenomenologickou logikou počínaje a Austinovou a Searlovou analýzou řečových aktů konče.
- 17 Vzkříšení praci na téma hlasu znamenaly Ohgovy a Zimthorovy studie (Walter J. Ong, *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*, London, Methuen 1981; Paul Zumthor, *Introduction à la poésie orale*, Paris, Seuil 1983). Jejichž součástí jsou rozsáhlé bibliografické údaje o ústní slovesnosti. Narativní hlasy se těší dlouhé a bohaté tradici ve výzkumech od Waynea Bootha (*The Rhetoric of Fiction*, Chicago, University of Chicago Press 1961) po Gérardu Genetta (*Narrative Discourse: An Essay in Method*, Ithaca, Cornell University Press 1972), Dorrit Cohnovou (*Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*, Princeton, Princeton University Press 1978), Ann Banfieldovou (*Unspeakable Sentences: Narration and Representation in the Language of Fiction*, London, Routledge 1982) a mnoho dalších.
- 18 V tomto příběhu můžeme rozpoznat novější verzi Retrouova kousavého díla *Pravý Saint-Genest* (1647).
- 19 Tento příběh je předmětem několika prvních kapitol v *Adolfovi* Benjaminu Constanza.
- 20 Viz pozn. 1.
- 21 John Searle, „The Logical Status of Fictional Discourse“, cit. dílo, s. 331—332. Lev Nikolajevič Tolstoj, Anna Kareninová, Praha, Lidové nakladatelství 1989, s. 7, přeložila Taťjana Husková.
- 22 Willard Van Orman Quine, *Ontological Relativity and Other Essays*, New York, Columbia University Press 1969, s. 48.
- 23 John Searle, „The Logical Status of Fictional Discourse“, cit. dílo, s. 325.
- 24 Meinongův článek (Alexius Meinong, „On the Theory of Objects“, in Roderick M. Chisholm (ed.), *Realism and the Background of Phenomenology*, New York, Free Press 1960), který kritizoval Bertrand Russell („Review of A. Meinong's Untersuchung zur Gegenstandstheorie und Psychologie“, *Mind*, č. 14, 1905, s. 530—538), a další aspekty jeho teorie rozepisuje J. N. Findlay (*Meinong's Theory of Objects and Values*, Oxford, Clarendon Press 1963). Neempirické předměty viz Roderick M. Chisholm, „Homeless Objects“, *Revue internationale de philosophie*, č. 5, 1973, s. 207—223; a Karel Lambert, „Impossible Objects“, *Inquiry*, č. 17, 1974, s. 303—334; viz „On the Durability of Impossible Object“, *Inquiry*, č. 19, 1976, s. 251—253. Richard Routley (*Exploring Meinong's Jungles*, Canberra, Philosophy Department, Australian National University 1980), Terence Parsons (*Nonexistent Objects*, New Haven, Yale University Press 1980) a Karel Lambert (*Meinong and the Principle of Independence*, Cambridge, Cambridge University Press 1983) navrhli podrobnou meinongovskou logiku. Implikace meinongovského zpracování logiky literatury kriticky rozepisuje Peter van Inwagen („Creatures of Fictions“, *American Philosophical Quarterly*, č. 14, 1977, s. 99—308), David Lewis („Truth in Fiction“, *American Philosophical Quarterly*, č. 15, 1978, s. 37—46) a John Woods („Animadversions on Open Questions. Reference, Inference and Truth in Fiction“, *Poetics*, č. 11, 1982, s. 553—562).
- 25 Viz pozn. 1.
- 26 Terence Parsons, cit. dílo, s. 179—180.
- 27 Richard Routley, „The Semantical Structures of Fictional Discourse“, *Poetics*, č. 8, 1979, s. 4.
- 28 Robert Howell, „Fictional Objects: How They Are and How They Aren't“, *Poetics*, č. 8, 1979, s. 129—178. Náznakem diskusí o současných modelech v teorii literatury, která vyšla v témže čísle *Poetics* jako Howellův článek, poskytl ilhuve a Rieser (Jens Ilhuve — H. Rieser, „Normative and Descriptive Theory of Fiction: Some Contemporary Issues“, tamtéž, s. 63—84).
- 29 Relevantní texty představují Hilary Putnam („Is Semantics Possible?“, in *Mind, Language and Reality*, Cambridge, Cambridge University Press 1970, „Meaning and Reference“, cit. dílo), „The Meaning of Meaning“, in *Mind, Language and Reality*, Cambridge, Cambridge University Press 1975), David Kaplan („Quantifying „Synthese“, č. 19, 1968, s. 178—214), Saul Kripke („Naming and Necessity“, in D. Davidson — G. Harman (ed.), *Semantics of Natural Language*, Dordrecht, Reidel 1972), Keith Donnellan („Reference and Definite Descriptions“, *Philosophical Review*, č. 75, 1966, s. 281—304), „Speaking of Nothing“, *Philosophical Review*, č. 83, 1974, s. 3—32) a Leonard Linsky (*Names and Descriptions*, Chicago, University of Chicago Press 1977). Stephen P. Schwartz (*Necessity and Natural Kinds*, Ithaca, Cornell University Press 1977) uspořádal na toto téma několik důležitých esejí a opatřil je předmluvou a kvalitním bibliografickým seznamem.
- 30 V odlišné souvislosti čteme v Pascalově díle *Mýšlenky* o kontrastu mezi identitou a vlastnostmi fragment č. 688: „[...] A ten, kdo někoho miluje pro jeho krásu, miluje opravdu jeho? Ne, protože nestovce, které není krásu, ale není osobu, stačí, aby ho přestal milovat. / A jestliže má někdo miluje pro svůj úsudek, pro mou paměť, miluje už tím také mne? Ne, protože těchto vlastností mohu pozbýt, aniž pozbuudu sebe sama. [...]“ (Blaise Pascal, *Mýšlenky*, Věbor, Praha, Odeon 1973, s. 75, přel. Milošlav Žilina). Teorie zkratk vlastních jmen se připisuje Johnu Searloví („On Proper Names“, *Mind*, č. 67, 1958, s. 166—173), teorie trsů, krátce řečeno, říká zkontrolovat, Praha, Filosofie 1998).
- 31 Tutooví adaptaci *Krále Leara* najdeme v M. Summersovi, *Shakespearean Adaptations*, New York, Haskell 1966.
- 32 Bernard Williams, „Imagination and the Self“, in P. F. Strawson (ed.), *Studies in the Philosophy of Thought and Action*, New York, Oxford University Press 1968.
- 33 Kripke dříve je „referent pro mluvčího“ (speaker's referent) jako „ten předmět, o kterém si mluvčí přeje při dané příležitosti hovořit a o kterém věří, že splní podmínky, aby byl sémantickým referentem označení.“ (Saul Kripke, „Speaker's Reference and Semantic Reference“, in P. A. French — T. E. Uehling, Jr. — H. W. Wettstein (ed.), *Contemporary Perspectives in the Philosophy of Language*, Minneapolis, University of Minnesota Press 1979, s. 15.)
- 34 Gareth Evans, „The Causal Theory of Names“, *Aristotelian Society. Supplementary Volume*, č. 47, 1973, s. 187—208.